

יאיר אלברטון

כיוון חדש-ישן

התעניינות הולכת וגוברת בקואופרטיבים

השינויים החברתיים בשנים האחרונות והמחאה החברתית של החודשים האחרונים הציבו בפנינו אתגרים ישנים-חדשים. החודשים האחרונים הוכיחו יותר מאי פעם כי רק לחץ פוליטי המגובה במאבק אזרחי רחב יביא לייצוב שירותים חברתיים אוניברסאליים לכלל האוכלוסייה. אבל, ככל הנראה, הלחץ על הממשלה לא יביא עימו לקיחת אחריות מלאה על נושאים רבים. נושאים כמו - מעונות יום, צהרונים, חוגים, מזון, ביגוד, תקשורת - יישארו ככל הנראה בשנים הבאות באחריות ארגונים לא ממשלתיים. היום, רוב השירותים החברתיים - קהילתיים מופרטים ומנוהלים על בסיס רווח. רבים משירותים אלה ודווקא הנחוצים יותר, מנוהלים ברשתות ארציות. הכפיפות לרווח, לניהול פרטי או לחלופין לארגון ארצי, כמו ויצ"ו או נעמת במקרה של מעונות יום, יוצר מרחק בין הצרכים של הקהילה לבין השירותים שהיא מקבלת. זאת ועוד - הכיוון המרכזי של המגזר השלישי בישראל הוא יצירת שירותים חברתיים - קהילתיים לאוכלוסייה חלשה על בסיס תרומות הולכות וגדלות של קרנות. אל כל אלה יש להוסיף את הירידה בתקצוב הממשלתי שהמחאה עדיין לא פתרה.

לנוכח מציאות זו יש חשיבות עצומה ליצירת שירותים קהילתיים על בסיס מקומי-גיאוגרפי תוך הענות גבוהה לצרכי האוכלוסייה ועם ניהול מתאים ושקוף. חשוב לבחון אפשרות להפעלה של שירותים אלה דרך גוף סולידרי קהילתי שיריד באופן ניכר את עלויות המחיה, יחזק את תחושת השותפות והקרבה ויגביר את תחושת השליטה של האזרחים על חייהם.

ניגשנו לחפש, אם כן, כלי מתאים לבניית גוף שיכלול את המשתתפים בו בניהולו וגם יוזיל עלויות. תיאור זה מעלה למחשבה כלי שכבר מצוי בידינו למעשה - הקואופרטיב. קואופרטיבים פעלו ופועלים בהצלחה בארץ ובעולם. למרות הדומיננטיות היחסית של קואופרטיבים בישראל לפני שנות השמונים, היום הם כמעט ואינם מוכרים בארץ.

"חשוב מאוד להיכנס מדורג לכל הסיפור הקואופרטיבי. החברות בקואופרטיבים מעניקה גם ערכים חברתיים, ניהוליים. אבל ראשית לכל מדובר כאן בשירות שכל הורה זקוק לו."

לנוכח מציאות זו התיישבנו לשיחה על אפשרויות הפצת רעיון הקואופרטיבים. מי ביושבים? רייפי גולדמן, חבר קיבוץ אורים, מרכז את המרכז לפיתוח קואופרטיבי של 'מכון הנגב לאסטרטגיות של שלום ופיתוח'. ערן בוכלצב ועידו הורוביץ - מהקהילה השיתופית קמה בבאר שבע, ואני - יאיר אלברטון - מהקיבוץ העירוני תמוז בבית שמש. דיברנו על האפשרות לפתח רשת קואופרטיבים לשירותים לחברתיים-קהילתיים בישראל. אחד התמריצים לשיחה הייתה התנסות חדשה בתחום שהחלה בקהילת קמה בתחילת שנת לימודים זו, שנת תשע"ב. הקהילה יזמה והקימה מעון קואופרטיבי. חברי הקהילה מאוד מעוניינים בתחום העסקים החברתיים (בית קפה רינגלבלום כדוגמה). התנתקות מתרומות בפרויקטים שמובילה הקהילה נבעה מתוך תודעה של משמעות חברתית. "לכל פרויקט אנחנו מחפשים את ההכנסות העצמיות." סיפר ערן. בית הקפה ופרויקטים נוספים הם יזמות של קהילת קמה ומי שמפעיל אותם היא העמותה שהקימו - עמותת 'תור המדבר'.

לצד הפעולה הפוליטית עוררה המחאה חברתית גם כיווני פעולה נוספים. התארגנות קואופרטיבית אינה חדשה בארץ ובשנים האחרונות הייתה לה אף מעט עדנה, אבל הקיץ האחרון העלה אותה שוב כרעיון מרכזי כדרך להתארגנות חברתית. התנסות חדשה בבאר-שבע הביאה מספר חברים לדיון מחודש על נושא ישן

גו' - שירות של שיתוף מכוניות על פי צורך. לקואופרטיב מסוג זה יכול להיות צי רכבים שהחברים יוכלו להשתמש בו ולשלם על פי השימוש, מלבד המניה. זהו מודל כלכלי וטכנולוגי שנוסה בארץ ובעולם והוא יכול ליצור שותפות בין אזרחים ולהביא לצמצום מספר כלי הרכב. יוזמה מסוג זה יכולה להתחיל בקטן - ביצירת טבלת 'טרמפים' אזורית ונסיעות משותפות, בתשלום או בלעדיו.

בתחום הפיננסי עלה הרעיון של בנק קואופרטיבי. כאן ישנן מספר אפשרויות - ניתן להביא שלוחות של בנק קואופרטיבי אירופאי או לפתח אגודת הלוואה וחסכון מקומית.

בעקבות התחומים שעלו הציע ערן נוסחה של "להתחיל מלמטה למעלה" - מזון ומעון ואחר כך בנק. בנק קואופרטיבי אמור לענות לצרכי משק קואופרטיבי. עם כל האופטימיות ריפוי הזכיר שבנושא המשפטי הקואופרטיביים אינם זוכים תמיד לאהדת המדינה והחוק. הוא הביא כדוגמה את המקרה של קואופרטיב 'שוברי בר' - קואופרטיב לייבוא דגנים בבעלות מכוני תערוכות קואופרטיביים. בית הדין להגבלים עסקיים בוחן דרישה לפרק את הקואופרטיב. להצדקת הפירוק נטען כי הוא מונופול וכי לא נמצא יתרון לגודל בייבוא דגנים לישראל (זאת בניגוד לכל הגיון ובניגוד לממצאים אמפיריים רבים). פירוק כזה יכול להרוס את התחום החינוכי לקיום משק החלב ומשק בשר העוף. אם אכן יפורק 'שוברי בר' יש רק שתי אפשרויות: או שתוקם חברה בע"מ, חברה פרטית, שלא תיחשב מונופול ותשתלט על הענף או שיוקמו מספר חברות קטנות ומחיר התערוכות יעלה בצורה משמעותית. אם בית הדין יפסוק לרעת שוברי בר זו תהייה פסיקה לרעת האזרח הפשוט.

לסיכום הצענו הקמת שולחן עגול של כל הגורמים ומכון הנגב לקח על עצמו את הנושא. נמשיך בשיתוף פעולה במסגרת השולחן עגול של מכון הנגב ובנוסף החלפת מידע קבוע, והמשך הכשרת הלבבות. ///

החברות בקואופרטיבים מעניקה גם ערכים חברתיים, ניהוליים. אבל ראשית לכל מדובר כאן בשירות שכל הורה זקוק לו. ריפוי הרחיב על ההקשר הרחב של הפעילות הקואופרטיבית: "השיחה הזאת היא חלק מדיון ציבורי רחב המתנהל בימים אלה. לאחרונה אנשים רבים לא מקבלים את הדרך הקפיטליסטית - כלכלה תחרותית. אנשים מוכנים לשמוע על קואופרטיבים.

כך למשל במאהל בבאר שבע התענינו עולים מבר"מ לשעבר האם ניתן לבנות קואופרטיבים בישראל. לא היינו יכולים לשמוע שאלה כזאת לפני כמה שנים."

ערן הוסיף: "אין בישראל תודעה של חברה אזרחית כמו באיטליה. בישראל, הסתדרות למשל, ובתוכה נעמ"ת, וכן גופים אחרים עשו למען ולא שיתפו את האזרחים בניהול או בהגדרת הצרכים. מכאן הלכה החברה הישראלית מאז שנות התשעים של המאה ה-20 לכיוון של עמותות, תרומות. השיטה הזו מפרידה בין פעילות כלכלית לפעילות חברתית, בין השותפים הממשיים בשירות החברתי - מי שנהנה ממנה אבל גם מי שעובד במסגרתו - לבין מקבלי ההחלטות והמנהלים. השנה חל שינוי - אנשים התחילו לשאול שאלות. "צריך לייצר הצלחות כמוודל לחיקוי. צריך לעשות את זה מסודר." טוען ריפוי, כך למשל - "בין גדרה לחדרה יש עשרות ניסיונות לקואופרטיבים של מזון. לא מספיק אנשים יודעים על הניסיונות הללו. לא מספיק אנשים שמעו על ההצלחות של חלקם." הוא הוסיף "כדאי לרכז מאמץ בתחומים כמו: מזון, דיור, חינוך, תעסוקה. בתחומים האלה כמו גם בתחומים נוספים יש מודלים של פעילות קואופרטיבית בכל ארצות מערב אירופה וצפון אמריקה." עידו הסתייג מהדגש על קואופרטיבים של מזון: "יצא לי לעבוד בעבר בארגונים שיזמו קואופרטיבים מסוג זה. אני לא חושב ששם טמונה ההצלחה. אבל פתיחת קואופרטיבים של מזון יכולה להביא להכשרת הלבבות." אני הוספתי שחשוב ששרות מסוג זה לא ייתפס רק כ'שירות לעניים'. צריך לחשוב בצורה אחרת - לדוגמה - חיוב במחשב בלי אדם קבוע שיושב בחנות.

בשיחה עלו כיוונים נוספים לפעילות של קואופרטיבים. למשל - 'קאר טו

"במאהל בבאר שבע התענינו עולים מבר"מ לשעבר האם ניתן לבנות קואופרטיבים בישראל. לא היינו יכולים לשמוע שאלה כזאת לפני כמה שנים"

שני חברים בקהילה מפתחים בימים אלה קיר טיפוס במודל של קואופרטיב מטפסים. את המעון הקימו בגישה חדשה - לא עסק חברתי אלא קואופרטיב. ערן סיפר: "המעון לא מתבסס על תרומות. חלק ממעורבות ההורים מתבטאת בקניית 'מניה' - סכום בסיסי, שעזר לנו מאוד בפתיחה, ויצר את ההתחייבות. ההורים שהם חברי הקואופטיב מהווים אספה והם מינו ועד מנהל שעוסק בניהול היומיומי. מבחינת הקהילה השינוי הגדול: זה אמנם פרויקט שלנו אבל חברים בקואופרטיב - המעון אנשים שלא חברים בקהילה. זו התנסות חדשה וחשובה עבורנו כחלק מהקהילה." עידו הוסיף: "מאד הקל על חלק מההורים להתחבר מכיוון שהמעון איננו קשור לקהילה ישירות. חשוב מאוד להיכנס מדורג לכל הסיפור הקואופרטיבי.

יאיר אלברטון הוא מחנך ויושב ראש עמותת קהילה לתיקון חברתי ותרבותי בישראל, בית שמש /// yair@tamuz.org.il

